

# FILATELIST št.7

*Glasilo Filatelističnega društva Idrija*

14. marec 1993



Nikolaj Jereb, ing.

## BOŽIČNI ŽIG IN POŠTNI OVITEK

Ministrstvo za promet in zveze Republike Slovenije je v sodelovanju s sestavljenim PTT podjetjem Slovenije v novembru in decembru 1992 izdalo prvo serijo božičnih znamk. Ob tej priliki je naše filatelistično društvo pripravilo priložnostni poštni žig in priložnostni poštni ovitek št. 16. Oboje je oblikoval idrijski slikar Nande Rupnik, ki že vrsto let uspešno grafično upodablja naše predloge.

Z izdajo božičnega žiga na dan državnega praznika 25. decembra bi onemogočili njegovo uporabo na pošti. Zato smo poiskali izvirnejšo zamisel in obeležili Sveti večer. Žig z datumom 24.12.1992 predstavlja "Božje dete v jasli položeno" ter napis "Sveta noč - blažena noč".

S tem verzom se začenja najlepša, po vsemu svetu znana pesem. Besedilo zanjo je napisal Josef Mohr (1792 - 1848). Po naključju smo naš božični žig izdali prav ob 200-letnici njegovega rojstva.

Tako je pošta 65280 Idrija lahko uporabljala priložnostni žig ves predpraznični dan. Ponj je na pošto prišlo tudi nekaj filatelistov iz drugih slovenskih krajev, da so si tako lastnoročno oskrbeli to pristrčno božično obeležje. Na sam Sveti večer pa je društvo organiziralo priložnostno žigosanje poštних pošiljk in spominskih ovitkov ter kartic v župnijski cerkvi sv. Jožefa delavca in sv. Barbare v Idriji.



Priložnostni poštni ovitek št.16 prikazuje izrisan pogled na zasneženo Idrijo. Nad njo plava staročeški Dürererjev angel z božičnim pozdravom. Iz modrikastega ozadja panorame pa atraktivno izstopajo

vesela rumena pročelja hiš. Vložena kartica z istim motivom nosi napis "Božični čas - čas veselja in miru" ter božično in novoletno voščilo, poslano iz našega najstarejšega rudarskega mesta, petstoletne Idrije, izpisano v šestih jezikih.

Martina Pišljar, dipl.ing.

GEOLOŠKA ZBIRKA V GRADU

IDRIJSKI GRAD GEWERKENEGG  
STALNA MUZEJSKA RAZSTAVA  
»PET STOLETIJ RUDNIKA ŽIVEGA  
SREBRA IN MESTA IDRIJE«



Foto R. Podobnik KRISTAL CINABARITA  
ID IDRIJA ŠT. 12

SLOVENIJA



Ob petstoletnici idrijskega rudnika in Idrije je bila v mesecu februarju 1992 v prenovljenem gradu Gewerkenegg svečano odprta stalna geološka zbirka.

Vzorci fosilov, rud in mineralov, ki so se ohranili v zaprašenih grajskih predalnikih iz muzejske, rudniške in gimnazijske zbirke, smo najprej sistematično zbrali in uredili. Skromen začetni izbor primerkov so obogatili ljubiteljski zbiralci z lastnimi primerki.

Zbirko sestavljajo trije razstavni prostori. Skozi obokan prehod najprej vstopimo v svet fosilov in kamnin idrijsko cerkljanskega ozemlja. Tu si lahko ogledamo celotno paleto kamnin, od najstarejših karbonskih - starih preko 340 milijonov let, do najmlajših paleocenskih. V teh kamninah najdemo ohranjene fosilne ostanke rastlin in živali, predvsem lupinice in hišice polžev, školjk, amonitov ter rastlinske ostanke listov in debel.

V osrednjem največjem prostoru sta predstavljena zgradba in nastanek rudišča. Tu so zbrani bogati različki živosrebrovih rud idrijskega rudišča, cinabaritni kristali, zanimivi pa so tudi redki jalovinski minerali: pilolit, idrialit, epsomit, melanterit. Med obiskovalci zbuja posebno pozornost posoda z živim srebrom, v katerem plava železna krogla.

Po sedemdesetih letih si lahko ponovno ogledamo izbrane primke iz Lipoldove zbirke iz obdobja 1853 - 1883. Že v prejšnjem stoletju je veljala za eno najstarejših in najbogatejših tovrstnih zbirk v Sloveniji, danes pa ima predvsem zgodovinsko vrednost. Ohranjenih je okoli 400 primerkov z originalnimi opisi.

V tretji sobi so razstavljeni slikoviti minerali. Najrazličnejši vzorci so zbrani od vsepovsod.

Tako obnovljena zbirka šteje danes nad 700 ohranjenih primerkov, najlepši so razstavljeni v osvetljenih vitrinah.

Vse tri zbirke so zaradi raznovrstnosti in pisanosti zbranih kamnin, fosilov, rud in mineralov prava paša za oči. Obiskovalci muzeja so nemalokrat začudeni nad izredno barvitostjo in raznolikostjo kamninskega in rudninskega sveta. Ker živosrebrove rude in minerali po zalitju rudišča ne bodo več dostopni, si prizadevamo, da bi v muzeju predstavili še katerega od redkih in izjemno dragocenih cinabaritnih mineralov in rud.

Geološko zbirko, ki sodi v sklop razstave Pet stoletij rudnika živega srebra in mesta Idrije, si lahko ogledajo obiskovalci vsak dan v prostorih Mestnega muzeja v Idriji.

Filatelistično društvo Idrija je slavnostni dogodek otvoritve razstave na gradu Gewerkenegg počastilo z izdajo priložnostne ovojnice in poštnega žiga. Na ovojnici je fotografija kristala cinabarita škrlatne barve mojstra Rafaela Podobnika. Slikar Nande Rupnik je oblikoval priložnostni žig, ki ima v sredini upodobljen cinabaritni kristal trigonalne trapezoidne oblike.

Ignac Pišlar, dipl.ing.

## STOLETNICA GOZDARSKE ŠOLE V IDRJI

Dne 1. oktobra leta 1892 so se odprla vrata gozdarske šole v Idriji. Ta je v 17 letih svojega delovanja izobrazila 121 mladih gozdarjev iz domala vseh dežel tedanje monarhije. To je bila nižja gozdarska šola, ki se je ob ustanovitvi imenovala Förstwartschule - šola za gozdne čuvaje, pozneje pa se je preimenovala v Försterschule - gozdarsko šolo.

Takih šol je bilo v tedanji državi le nekaj, pravzaprav le štiri. To so bile šole v Halle na Tirolskem, Gusswerku na Štajerskem, Bolechovu blizu Lvova v sedanji zahodni Ukrajini ter v Idriji na Kranjskem. Razen v Bolechovu, kjer je pouk potekal v poljščini, so bile vse ostale šole nemške, celo poudarjeno nemške. Kdor tega jezika ni ovladal, ga na šolo niso sprejeli.

Dobra stran šole pa je bila njena visoka strokovnost. V zimskem semestru so učenci imeli kar 42 ur pouka na teden, predvsem v učilnicah. V poletnem semestru so imeli zelo veliko pouka praktičnih znanj na terenu. Ob zaključku leta so imeli strokovno ekskurzijo. Šola je imela bogato knjižnico in naravoslovno zbirko.

Zavod v Idriji je bil internatskega tipa. Poučevala sta le 2 učitelja, učencev pa nikoli ni bilo več kot 5. Izobraževanje je trajalo eno leto. Zaključni izpiti so bili vedno ob koncu avgusta, v prisotnosti direktorja državnih gozdov v Gorici ali njegovega namestnika. Zanimive so bile ocene, ki so bile iz sledečih 4 sklopov učenčevega znanja in vedenja:

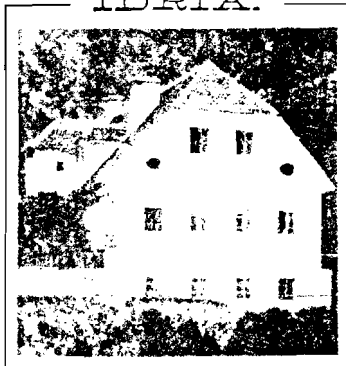
- iz pridnosti - sposobnosti
- iz praktične uporabnosti
- iz napredka
- iz moralnega vedenja.

Leta 1909 je bila ustanova ukinjena. Kasneje je bila nižja gozdarska šola v Idriji odprta še dvakrat: leta 1922 in od leta 1952 do 1960.

Stoletnica odprtja gozdarske šole v Idriji je sovpadala s praznikom občine Idrija. Ob tej priliki so potekale slovesnosti, ki se jih je udeležilo veliko ljudi. Na pročelju obnovljene stavbe je bila v spomin na šolo odkrita spominska plošča, ki bo opozarjala mimoidoče na dogodek, pomemben tako za Idrijo, kakor tudi za gozdarsko stroko na Slovenskem in širše.



KAISERL. KÖNIGL.  
FÖRSTERSCHULE  
IDRIA.



FD IDRIJA 51 14



100 let

Janez Kavčič, prof.

## JAŠEK FRANČIŠKE

1792 - 1992

Projekt ohranitve tehniške dediščine Rudnika živega srebra Idrija

Jašek Frančiške se že dvesto let uvršča med najpomembnejše dele jamskega obrata idrijskega rudnika. Po drugi svetovni vojni so ga poimenovali kot "Jašek Borba", vendar se vsiljeni realsocialistični naziv med Idrijčani nikoli ni mogel kaj prida udomačiti. Podobna je usoda naziva za "Jašek Delo", ki se ga trdoživo drži ime "Kajzer", zadnje čase pa oživlja celo prvobitna oznaka "Jožefov jašek" (Josephi Schacht). Jašek Frančiške je na originalnih starih načrtih najpogostejše označen kot Francisci Schacht, v pogovornem jeziku pa je med Idrijčani ustaljena kar beseda "Frančiške".

Dvestoletna zgodovina jaška Frančiške je zanimiva in bogata. Začenja se v letih največje prosperitete rudnika ob koncu 18. stoletja, podobno kot tudi zgodovina Jožefovega jaška. Znano je, da je avstrijski cesarski dvor leta 1785 podpisal s Španijo izredno veliko dobavno pogodbo, ki je veljala šest let. Po izteku prve pogodbe so leta 1791 sklenili še drugo "konvencijo" za dobo šestih let in za še večje količine živega srebra. Spričo visokih španskih naročil so se morale zmoглиvosti vseh obratov idrijskega rudnika naglo povečati. Tako so leta 1786 odprli na jugovzhodni strani Idrije nov Jožefov jašek, leta 1792 pa na severni strani pod Rožnim hribom (sv. Anton) Frančiškov jašek oz. jašek Frančiške. Istočasno se je izredno razmahnilo obratovanje žgavnice, kjer so npr. že leta 1786 nepretrgoma devet mesecev žgali rudo v 13 "španskih" pečeh, dvorni komisar Leithner pa je kmalu poskrbel še za nove "plamene" peči (Flammoffen). Pri Jožefovem jašku so leta 1790 postavili novo mogočno kranj, ki je obratovala vse do leta 1948. Razumljivo je, da se je v novih razmerah število vseh zaposlenih pri rudniku v nekaj letih podvojilo, tako da je imelo celotno podjetje okrog leta 1790 skupno približno 1350 rudarjev, žgalničarjev, zunanjih in gozdnih delavcev ter uslužbencev. Idrija je narasla na 3600 prebivalcev in se vse do prve svetovne vojne uveljavljala kot drugo največje mesto dežele Kranjske. Proizvodnja živega srebra je vseh 12 let španskih dobav (1785 - 1797) dosegala rekordne količine in znašala okrog 600 ton letno; v letu 1794 so pridobili celo 672 ton živega srebra! Še leta 1797 - tik pred prihodom Francozov, sta dve španski ladji izpluli iz Trsta, težko natovorjeni z idrijskim blagom. Seveda ne smemo pozabiti proizvodnje cinobra, ki je v tistih časih znašala od 50 do 60 ton na leto. Iz povedanega je torej razvidno, da je bil nastanek jaška Frančiške pogojen z izrednim delovnim zagonom pred 200 leti.

Oglejmo si nekaj najvažnejših razvojnih mejnikov iz preteklosti jaška. Že takoj leta 1792 so izdelali preko 500 metrov dolg energetsko-raziskovalni Ignacijev rov, skozi katerega je pritekala voda iz Podobnikove grape na pogonska kolesa. Na starih kartah iz 18. stoletja je sicer mogoče zapaziti konstrukcijo lesenih "rak" okrog Rožnega hriba (pod cervkijo sv. Antona), vendar je očitno, da po odprtju jaška Frančiške dotok vode po teh "rakah" ni zadoščal. Jašek so intenzivno poglobljali samo nekaj let, nato pa so dela zastala za skoraj pol stoletja; rudnik je namreč v dobi napoleonskih vojn izrazito stagniral, recesija pa se je nadaljevala globoko v prvo polovico 19. stoletja. Šele sredi stoletja je nastopila nova konjunktura in rudarji so znova prodirali v globino. Oba glavna jaška

so poglobili do globine 11. obzorja. Leta 1842 so začeli z deli v jašku Franciške, leta 1863 pa v Jožefovem jašku. Tako je bila v rudniku že pred poldrugim stoletjem dosežena raven 277 metrov pod površjem. Za odvodnjavanje podkopov, predvsem pa odvajanje izčrpane jamske vode in vode iz "kamšti" in dvigalnih naprav, so leta 1846 pričeli tudi z izdelavo vodnega rova Florjani in ga leta 1856 priključili na jašek Franciške.

Odločilna modernizacija je končno sledila v razdobju okrog leta 1900. Jašek so leta 1895 opremili z orjaško vodno črpalko Kley tovarne Škoda iz Plzna, ki je predstavljala največji stroj idrijskega rudnika in ki velja danes za največji ohranjeni parni stroj na Slovenskem. Napravo so demontirali leta 1957, jo začasno namestili na dvorišču idrijskega gradu, zdaj pa čaka na ponovno postavitev v avtentično okolje - seveda kot tehnični spomenik izjemnega pomena. Dobrih deset let po uvedbi Kleyeve črpalke so "Franciške" doživele še pomembno dejanje začetnega obdobja elektrifikacije. Dotedanji izvozni stroj na parni pogon so namreč leta 1906 zamenjali z električnim izvoznim strojem, izdelkom tovarne Siemens - Schuckert z Lenart - Lignerjevim agregatom; stroj je pravo čudo tehnike, saj še danes zadovoljivo obratuje.

## 200 LET JAŠKA FRANCISKE



FD IDRİJA št.15

SLOVENIJA



MTT



Toliko o preteklosti. Zdaj pa še nekaj besed o jašku danes in o načrtih za njegovo prihodnost. Oktober 1992 sta skoraj istočasno zaznamovala dva prelomna dogodka. Začelo se je "potapljanje" najnižjih predelov rudnika pod 11. obzorjem, prav jašek Franciške pa je 27. oktobra 1992 doživel slovesnost, ki naznanja obratu vidno poslanstvo v bodočnosti. Slovenski kulturni minister g. Borut Šuklje je svečano otvoril prvi del tehniškega oddelka idrijskega muzeja, ki nastaja že dobri dve leti in se bo predvidoma dograjeval še nekaj let. Stari rudniški stroji, ki so bili od leta 1960 razstavljeni na grajskem dvorišču, so bili leta 1990 preseljeni na območje jaška

Frančiške, kjer so se pričela temeljita restavratorska dela. Izkušena ekipa upokojenih rudniških "mojstrov za vse" je v dveh letih zgledno obnovila in montirala že 14 strojev in naprav, med katerimi naj omenimo parni kotel, parne stroje, vodne črpalke, dieselski motor iz mestne elektrarne, kompresorje in parni vitel. Na postavitve čaka sedaj še 9 večjih in nekaj manjših naprav, največji izziv za delavce in strokovnjake pa bo nedvomno prav obnova in prezentacija že omenjene Kleyeve črpalne naprave.

Po optimističnih napovedih, ki se delno že uresničujejo, se obetajo bodočim obiskovalcem Idrije prav zanimiva doživetja. Skozi znameniti Antonijev rov iz leta 1500 bodo lahko vetopali v idrijsko podzemlje, se sprehodili do 3. obzorja, se nato z jamskim vlakom peljali do jaška Frančiške in se po jašku dvignili na površje. Tu si bodo ogledali tehniški muzej, nato pa se v bližnji obnovljeni rudarski hiši seznanili še z etnološko dediščino idrijskih rudarskih družin.

Jašek Frančiške postaja tako ena izmed osrednjih točk v sklopu bodoče kulturne in turistične transverzale po Idriji.

Stanko Majnik

CENZURA POŠTE



Razglednica, odposlana iz Španije v času državljanske vojne (1936 - 1939), je bila cenzurirana - CENSURA MILITAR. V sklopu italijanske vojske - Divisione Volontaria Littorale - so bili tudi nekateri Primorci.







Nikolaj Jereb, ing.

CVET IN OSAT JUBILEJNEGA LETA  
nadaljevanje kronike .....

Preobsežno bi bilo poročanje o vseh opravkih, dopisih, telefonskih pogovorih in drugih zadevah, ki jih je bilo potrebno opraviti, da je bil predlog za izdajo znamk nared, predvsem pa, da je bila promocija "idrijskih znamk" zadovoljivo izpeljana.

Proti koncu leta 1989 smo izvedeli, da bo znamki oblikoval akademski slikar magister Dimitrij Čudov iz beograjske Jugomarke. Našemu povabilu, naj obišče Idrijo, kjer bi v avtentičnem okolju našel primerne materiale za pripravo znamk, se je z veseljem odzval. Prišel je 15. marca 1990. Skupaj smo si ogledali zanimivosti našega najstarejšega rudarskega mesta. V Mestnem muzeju smo mu predstavili bogate slikovne in pisne materiale ter se pogovorili o možnih motivih. Akademski slikar Rudi Skočir in idrijski slikar Nande Rupnik sta sicer pripravila vsak svojo verzijo osnutka za znamke. Žal nista prišli v poštev, ker so grafične rešitve pripravljali samo delavci Jugomarke.

Na dan obiska mag. Čudova je bilo zvečer organizirano srečanje s filatelisti v hotelu Ydria. Začuda je bila udeležba skromna. Kljub temu je bil pogovor zelo prijeten in za nas poučen. Priznani oblikovalec znamk nam je odkril marsikatero tančico, ki prekriva proizvodnjo in promet znamk. Med drugim je povedal, da je le malo manjkalo, da ni študiral na ljubljanski akademiji. Ko je nekoč na Ohridu, od koder je doma, skiciral pročelja starih hiš, ga je ogovoril markanten gospod in mu dal celo nekaj zanimivih strokovnih napotkov. Izkazalo se je, da je bil ta gospod sedaj pokojni akademski slikar Božidar Jakac. Uredil mu je vse potrebno za študij v Ljubljani, vendar se je mag. Čudov odločil za študij v Beogradu zaradi ugodnejših materialnih pogojev.

Naslednji dan dopoldan je bil za g. Čudova pripravljen sprejem pri predsednici skupščine občine Idrija, gospe Ivici Kavčič. Direktor Čipke je gostu podaril lepo izklekljan rudarski simbol s kladivi. Sledil je obisk pri direktorju Rudnika Živega srebra g. Marku Cigaletu. Najzanimivejši del za gosta pa je bil ogled rudnika. Za g. Čudova je bil to prvi spust v "globine". Spremljala sta ga rudniški nadzornik Marjan Gostiša in predsednik FD Idrija. "Šala" se je ustavila na 4. obzorju, nato še plezanje na "colite", kjer so kot po naročilu prav tedaj odkopavali cinabaritno rudo z rahlim poprhom kapljic samorodnega živega srebra. Seveda si je gost spravil primerek za trajen spomin na prvo in verjetno zadnje potepanje po nedrhi zemlje. Na belem dnevu je kasneje priznal, da ga je bilo kar strah. No, poslovil se je poln bogatih in prijetnih vtisov z zagotovitvijo, da se ob prvi priliki znova oglasi.

Stroške bivanja magistra Čudova v Idriji je pokril Odbor za petstoletnico, prevoz z letališča Brnik v Idrijo in nazaj pa društvo iz svojih skromnih sredstev, čeprav nam je bilo za to pot obljubljeno vozilo Rotomatike iz Spodnje Idrije.

V času bivanja g. Čudova v Idriji je bilo dogovorjeno, da bo na znamki za notranji promet upodobljena Idrija po stari gravuri iz Valvasorja. Znamka za mednarodni promet pa naj bi predstavila rudarjenje iz časa začetkov idrijskega rudnika.

Največji problem, s katerim se je tedaj soočalo društvo, je bil denar. Nič ni bilo vnaprej znanega, kje in koliko bo moč dobiti. Jasno je bilo le to, da denarja za celoten program petstoletnice močno primanjkuje. Odbor je društvo sicer podprl v prizadevanjih, čeprav na seje ni vabil predstavnikov FD Idrija. Zato je društvo na lastno pest začelo nabiralno akcijo. Do 7. marca 1990 je bilo odposlanih 214 prošenj za pomoč najrazličnejšim delovnim organizacijam, skupnostim in drugim naslovom po vsej Sloveniji. Kot prvi so se odzvali in finančno pomagali: Rudarskoenergetski kombinat Trbovlje TOZD Zagorje, Zveza kulturnih organizacij Slovenije, Pekarna Mlinotest Idrija, Avtoprevoz Tolmin, Kolektor Idrija in Intertrade Ljubljana. Kasneje so sredstva prispevali še: Rotomatika Sp.Idrija, Kmetijska zadruga Idrija, Lesna industrija Idrija, RŽS Idrija, ZKO Idrija, Kmetijsko veterinarski zavod Nova Gorica, Podjetje za PTT promet Nova Gorica, SGP Zidgrad Idrija, Župnijski urad Idrija in Gostol Idrija. Z odkupom priložnostnih ovitkov "500 let rudnika in mesta Idrija" so društvu finančno pomagali še SGG Tolmin TOZD Gozdarstvo Idrija (ki je ponudil tudi svoje prostore ob sprejemu mag. Čudova), Mercator Idrija, Krajevna skupnost Idrija, Mestni muzej Idrija in Odbor za petstoletnico SO Idrija. Kasneje sta Odbor in Krajevna skupnost še izdatneje priskočila društvu na pomoč pri financiranju nakupa večjega števila "idrijskih" znamk in njihovi promociji. Filatelistična zveza Slovenije pa je v sodelovanju s FD Idrija pripravila izdajo maximum kart s tematiko "idrijskih" znamk in jo finančno podprla.

se nadaljuje.....

## I N M E M O R I A M

Filatelistično društvo Idrija je v zadnjem obdobju izgubilo dva člana: od nas sta se za vedno poslovila Martin Pišlar in Rafael Jereb.

**Martin PIŠLAR** (\* 27.9.1933 + 15.3.1991), dolgoletni član, se je redno udeleževal tedenskih društvenih srečanj. Bil je skromen in tih, vendar pa nas je znal presenetiti z bistro domislico in tehtnimi pripombami, ko smo razpredali naše načrte.

**Rafael JEREB** (\* 11.10.1906 + 20.11.1992) je bil naš najstarejši član in soustanovitelj društva. Skupaj s pokojnima članoma Srečkom Logarjem in Josipom Pivkom je poleti 1949 zaoral ledino filatelije v Idriji: ta tričlanski odbor je 9. avgusta 1949 ustanovil naše društvo. Izvoljen je bil za prvega blagajnika FD Idrija, kasneje pa je v dolgoletni dejavnosti opravljal še vrsto društvenih funkcij. Ob štirideseti obletnici društva je prejel društveno priznanje za uspešno delo.

V spominu ju bomo ohranili kot dobra prijatelja in vzorna filatelista.

---

Založilo: filatelistično društvo Idrija. Naklada: 200 izvodov.

Širo račun: 52020-678-65581.

Uredniki: Nikolaj Jereb, Vojko Rejc, Franci Jereb. Lektor: Janez Kavčič, prof.

Na podlagi mnenja Republiškega komiteja za kulturo št. 4210-607/88 av z dne 13.12.1988 spada glasilo "FILATELIST" med proizvode, ki so oproščeni plačila temeljnega in posebnega davka od prometa proizvodov.